

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องสภาพการดำเนินงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษา เฉพาะกรณีของโรงเรียนเมืองราดวิทยาคม จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. สภาพและปัญหาการดำเนินงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่มีผลกระทบต่อความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา
3. โครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1. สภาพและปัญหาการดำเนินงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงสภาพและประวัติความเป็นมาของการมัธยมศึกษา และปัญหา การดำเนินงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ดังต่อไปนี้คือ

1.1 สภาพและประวัติความเป็นมาของการมัธยมศึกษา

คำว่า "มัธยมศึกษา" เริ่มปรากฏเป็นครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2441 ซึ่งหมายถึงการเล่าเรียนในระดับกลาง โดยกำหนดอายุของผู้เรียนตั้งแต่ 14 ปี ถึง 17 ปี คือเป็นการศึกษาเล่าเรียนต่อจากระดับประถมศึกษา และเป็นพื้นฐานในการศึกษาระดับสูง คือ ระดับอุดมศึกษา

หลักสูตรของการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาได้มีการปรับเปลี่ยนหลายครั้ง คือ ใน พ.ศ. 2454 ได้มีการเปลี่ยนแปลงแผนการศึกษา กำหนดให้ผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาต้องมีอายุไม่เกิน 15 ปี และต่อมาในปี พ.ศ. 2456 และ พ.ศ. 2464 การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาให้มีเวลาเรียน 8 ปี โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี มัธยมศึกษาตอนกลาง 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 2 ปี

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ได้กำหนดแผนการศึกษาขั้นใหม่ แบ่งการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาออกเป็น 2 ตอน คือ มัธยมศึกษา

ตอนต้น กับตอนปลาย ใช้เวลาเรียนตอนละ 4 ปี

ในปี พ.ศ. 2494 ได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติขั้นใหม่ ซึ่งได้มีการจัดการมัธยมศึกษาออกเป็น 3 สาย คือ มัธยมศึกษาสามัญศึกษา มัธยมวิสามัญศึกษา และมัธยมศึกษาอาชีพ

มัธยมศึกษาสามัญศึกษา ได้แก่ การศึกษาวิชาสามัญต่อจากประถมศึกษา

มัธยมศึกษาวิสามัญ ได้แก่ การศึกษาวิชาการ ซึ่งเป็นพื้นฐานความรู้สำหรับไปศึกษาในชั้นเตรียมอุดมศึกษาหรืออาชีพศึกษา

มัธยมศึกษาอาชีพ ได้แก่ การศึกษาวิชาเฉพาะ ซึ่งเป็นพื้นฐานความรู้สำหรับประกอบอาชีพ

ในปี พ.ศ. 2503 ได้ประกาศใช้แผนการศึกษาขั้นใหม่ เรียกว่า แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 ซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาของชาติไปมาก ในส่วนของระดับมัธยมศึกษาได้แบ่งออกเป็น 2 ตอน เป็นมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งแบ่งออกเป็นสายสามัญ 3 ชั้น และสายอาชีพ 1-3 ชั้น กับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 สาย คือ สายสามัญ 2 ชั้น และสายอาชีพ 1-3 ชั้น

จนกระทั่งปัจจุบัน แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง เนื้อหาสาระ และกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ มาเป็นระบบ 6:3:3 ตั้งแต่ปีการศึกษา 2521 กล่าวคือ จัดชั้นเรียนเป็นประถมศึกษา 6 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี สำหรับหลักสูตรนั้นได้ปรับปรุงเป็นหลักสูตรกว้าง คือ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนค้นพบและพัฒนาความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเอง มีความรู้ และทักษะที่จะเป็นพื้นฐานเพียงพอในการปรับปรุงการดำรงชีวิต และการศึกษาเพิ่มเติม นอกจากนั้นยังเพื่อให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดี และมีพลานามัยสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ

1.2 สภาพและการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษา

จากการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 มาระยะหนึ่ง กองวิจัยการศึกษา กรมวิชาการ (อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2530:14-15) ได้ศึกษาประเมินผลการใช้หลักสูตร พบว่า ในด้านความพร้อมของโรงเรียน ยังมีสิ่งที่ขาดแคลนคือ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ห้องปฏิบัติการ

การวิชาชีพ โรงฝึกงาน วัสดุอุปกรณ์สำหรับฝึกการงานและอาชีพ และวัสดุประกอบการสอน ครูส่วนใหญ่มีชั่วโมงการสอนอยู่ระหว่าง 16-21 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ จึงยังมีเวลาว่างสำหรับเตรียมการสอนได้ประมาณ 15 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ในด้านการนำหลักสูตรไปใช้ ครูส่วนใหญ่มีความเห็นว่า สามารถปฏิบัติตามหลักสูตรได้ในระดับปานกลาง โดยมีอุปสรรคที่สำคัญคือ ครูผู้สอนยังไม่เข้าใจความต้องการของหลักสูตร ไม่เข้าใจเรื่องจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมและยังติดการสอนแบบเดิม ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้ตามความต้องการของหลักสูตร เนื้อหาในหลักสูตรกว้างและมีมาก แต่จากความคิดเห็นของผู้บริหารและของครูเห็นว่า หลักสูตรนี้มีคุณค่าก่อให้เกิดความเจริญงอกงามที่พึงประสงค์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเสนีย์ พิทักษ์-อรรณพ ในด้านจุดหมายที่หลักสูตรมุ่งให้ผู้เรียนรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การรู้จักใฝ่หาความรู้ ทักษะในการทำงาน มีความซื่อสัตย์ เคารพต่อกฎหมาย ตลอดจนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักการประหยัด ขยัน อดทน มีความ پاکเพียรในการทำงาน รู้จักนำความรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน การแก้ปัญหาต่างๆ ตลอดจนมีความสามัคคีเสียสละเพื่อส่วนรวม และรู้จักการบำรุงสุขภาพให้สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

1.3 ปัญหาการดำเนินงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

จากการอบรมสัมมนาผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม-11 สิงหาคม 2526 (อ้างถึงในพนัส หันนาคินทร์ 2528:79-86) สรุปประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับปัญหาของมัธยมศึกษา ดังนี้

1. ปัญหาการบริหารงานวิชาการ ไม่สามารถจะจัดแผนการเรียนให้สนองความต้องการของนักเรียนท้องถิ่น อันเนื่องมาจากปัญหาด้านความพร้อมของอาคารสถานที่ อุปกรณ์การเรียนรวมทั้งครู
2. ปัญหาการบริหารบุคคล เกณฑ์การจัดสรรครูที่ใช้อยู่ก่อให้เกิดปัญหาครูไม่พอใจโรงเรียนเล็กและโรงเรียนเปิดใหม่
3. ปัญหาการบริหารงานกิจการนักเรียน โรงเรียนขนาดเล็กจะมีนักเรียนไม่ครบตามแผนและไม่สามารถเปิดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมได้

4. ปัญหาการบริหารงานด้านธุรการ การเงิน และอาคารสถานที่
 4.1 ด้านธุรการ งานล่าช้า ส่วนมากเป็นโรงเรียนในส่วนภูมิภาค เนื่องจากว่าต้องผ่านหน่วยงานจากทางอำเภอ จังหวัด จนถึงกรม

4.2 ด้านการเงิน ระเบียบการเงินบางระเบียบล้าสมัย

4.3 ด้านอาคารสถานที่ ไม่ได้งบประมาณเพิ่มเพื่อต่อเติมอาคารเรียนและปัญหาบ้านพักครูในชนบทมีไม่เพียงพอ

5. ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

5.1 ปัญหาผู้ปกครองไม่เข้าใจระบบการเรียนการสอนตามหลักสูตรใหม่

5.2 ปัญหาและอุปสรรคในการบริการชุมชน ได้แก่ ขาดงบประมาณ บุคลากร

5.3 การนำนักเรียนเข้าไปศึกษาในสถานประกอบการไม่ได้รับความเอื้อเฟื้อเท่าที่ควร

5.4 โรงเรียนบางแห่งไม่เปิดบริการแก่ชุมชนในเรื่องการใช้อาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์เลย

จากปัญหาที่กล่าวมาได้มีผู้ทำการวิจัยศึกษาถึงปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียนมัธยมศึกษา ดังนี้

ทัศนีย์ จันทร์แดง (2528) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานตามโครงการปรับปรุงโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก ของกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (รุ่นที่ 1) พบว่า การยกเว้นเงินบำรุงการศึกษาให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ร้อยละ 50 ของทั้งหมดนั้น แทบทุกแห่งบอกว่าไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียนที่ขาดแคลน แม้จะจัดหนังสือเรียนให้ยืมเรียนทุกคน แต่ละแห่งก็ยังบอกว่าควรช่วยเรื่องเสื้อผ้า เครื่องแบบ และอุปกรณ์การเรียน ตลอดจนขอให้ช่วยด้านอื่นๆอีก เช่น จัดที่พักให้ จัดอาหารกลางวันบริการ ฯลฯ ซึ่งมากเกินกว่าที่กรมสามัญจะแบกภาระช่วยได้ตามต้องการ

กิตติยา ดาระสวัสดิ์ (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้หลักสูตรวิชาอาชีพเพิ่มเติมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในพื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาชนบทภาคเหนือ พบว่า ครูผู้สอนวิชาอาชีพท้องถิ่นมีไม่เพียงพอ ต้องรับผิดชอบงานอื่น ครูสอนหลาย

วิชา ผู้ปกครองยังต้องการให้นักเรียนเรียนเพื่อเข้ารับราชการและเป็นลูกจ้างมากกว่าเป็นเกษตรกรหรือประกอบอาชีพอิสระ เอกสารประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอ ขาดงบประมาณในการจัดซื้อ ขาดบุคลากรที่มีความเข้าใจในการผลิตเอกสารเกี่ยวกับวิชาชีพท้องถิ่น โรงเรียนไม่มีงบประมาณในการเดินทางไปนิเทศนักเรียนเพื่อฝึกงานอาชีพเพิ่มเติมนอกสถานศึกษา สถานฝึกอาชีพที่มีอยู่นั้นยังไม่เหมาะสมที่จะใช้ฝึกงานอาชีพ เจ้าของสถานประกอบอาชีพอิสระไม่เต็มใจให้นักเรียนมาฝึกงานอาชีพ

มงคล มีสมภพ (2529) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและหัวหน้าหน่วยงานเกี่ยวกับการบริหารบุคลากรของกรมสามัญศึกษา พบว่า ปัญหาและอุปสรรคด้านการสรรหามหาวิทยาลัย ผู้บริหารมีความเห็นว่าการสอบบรรจุข้าราชการที่ให้เขตดำเนินการจัดสอบนั้น ทำให้เกิดปัญหาและล่าช้า และเห็นว่าบุคลากรในปัจจุบันไม่ค่อยมีคุณภาพ ส่วนหัวหน้างานเห็นว่า กระบวนการสรรหามหาวิทยาลัยใช้เวลายาวเกินไป ไม่ทันกับความต้องการของโรงเรียน ในด้านการพัฒนาบุคลากร ผู้บริหารเห็นว่ากรมสามัญศึกษาขาดงบประมาณเพื่อการฝึกอบรม และเห็นว่าระเบียบต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ยังล้าสมัย ส่วนหัวหน้างานเห็นว่า การพัฒนาบุคลากรยังทำไม่ได้ดีพอ

สุพรรณิ สมบัติธีระ (2529) ได้ศึกษาความพึงพอใจในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท สังกัดกรมสามัญศึกษาในเขตการศึกษา 9 พบว่า ครูของโรงเรียนมีความพึงพอใจในระดับมากเกี่ยวกับการได้รับการยอมรับนับถือ ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชา และสภาพการทำงานพัฒนาชุมชน ส่วนด้านความรับผิดชอบงานพัฒนาชุมชน ลักษณะของงานพัฒนาชุมชนมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง

นิยม รอดเนียม (2530) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความต้องการของประชาชนในการรับบริการชุมชนและการให้การสนับสนุนโรงเรียนมัธยมศึกษา : การศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ด้านการศึกษา ประชาชนมีความต้องการค่อนข้างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดในการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของนักเรียนและประชาชน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ความต้องการการศึกษาผู้ใหญ่อยู่ในลำดับสุดท้าย ด้านเศรษฐกิจ และการประกอบอาชีพ ประชาชนมีความต้องการใน

ด้านนี้สูงสุด ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการช่วยเหลือกิจกรรมชุมชน ด้านอาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ ประชาชนมีความต้องการในระดับค่อนข้างมาก ด้านศิลปวัฒนธรรม ประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการในระดับมากและค่อนข้างมาก ปัญหาและอุปสรรคในการรับบริการชุมชนและการสนับสนุนโรงเรียนมัธยม ส่วนใหญ่เป็นปัญหามาจากการสำรวจค้นคว้าความต้องการของประชาชน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ปัญหาความยากจนและความรู้ความเข้าใจของประชาชนในการใช้บริการและการให้การสนับสนุนโรงเรียน

นิรมล ธรรมอานายสุข (2531) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดเพชรบุรี พบว่า การดำเนินการเปิดสอนวิชาอาชีพในโรงเรียนพิจารณาจากความพร้อมของบุคลากรและความสนใจของนักเรียน เกณฑ์ในการเปิดสอน โรงเรียนส่วนใหญ่พิจารณาจากความพร้อมของบุคลากรและความพอใจของจำนวนวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้สอน ด้านปัญหาพบว่า การเปิดสอนวิชาอาชีพไม่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น บุคลากรด้านการแนะแนวขาดความรู้ความเข้าใจในการแนะแนว ความรู้พื้นฐานของนักเรียนแตกต่างกัน วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ และสถานที่ที่ใช้สอนและฝึกงานคับแคบ

สมพงษ์ พลสูงเนิน (2531) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องสภาพและปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กที่รับนักเรียนได้ต่ำกว่าเป้าหมาย ผลการวิจัยพบว่า กรมสามัญศึกษาไม่สามารถจัดสรรอัตราค่าจ้างครู-อาจารย์ให้ได้ตรงตามที่โรงเรียนต้องการ โดยเฉพาะครู-อาจารย์ที่สอนวิชาอาชีพ ขาดแคลนงบประมาณ การจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การศึกษาจัดให้โรงเรียนล่าช้าและไม่เพียงพอ ส่วนการดำเนินงานของโรงเรียนพบว่า มีปัญหาผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา การประเมินฐานะผู้ปกครองนักเรียนเพื่อยกเว้นเงินบำรุงการศึกษามีจำนวนมากกว่าที่กำหนดไว้ หนังสือให้นักเรียนยืมเรียนขาดสูญหาย การจัดโรงเรียนตามแผนเต็มรูป โรงเรียนรับนักเรียนได้ไม่เต็มตามที่กรมสามัญศึกษากำหนด ครู-อาจารย์ไม่มีความรู้ในสาขาวิชาที่สอน สอนมากรายวิชาเกินไป โรงเรียนขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์การศึกษา โรงเรียนไม่สามารถนำทรัพยากรจากชุมชนมาเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา

เช่น ไม่มีสถานประกอบการด้านวิชาชีพให้นักเรียนฝึกทักษะ และชุมชนไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควรในการดำเนินงานของโรงเรียน

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การจัดสรรบุคลากรล่าช้า ไม่มีความรู้ความสามารถตรงตามที่โรงเรียนต้องการ การขาดงบประมาณและความล่าช้าของงบประมาณ การขาดวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน ตลอดจนการขาดความร่วมมือจากชุมชน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาต่อการดำเนินงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งสิ้น

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่มีผลกระทบต่อความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา

จากการศึกษางานวิจัยพบว่า องค์ประกอบที่มีผลกระทบต่อความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาของเด็กมีดังนี้ คือ

2.1 โอกาสทางการศึกษากับความมุ่งหวังของบิดามารดา

นกคณ คุ่มประวัติ (2517:70-72) ได้ทำการศึกษาเรื่องความมุ่งหวังของบิดามารดาในเขตชนบทเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจสังคม และประชากรในชนบท มีผลต่อความมุ่งหวังเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร กล่าวคือ ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง กับครอบครัวที่มีระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมปานกลาง จะมีความมุ่งหวังเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรสูง ส่วนครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ จะมีความมุ่งหวังเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรต่ำด้วย และกลุ่มอาชีพของบิดาก็มีความสำคัญต่อการศึกษานองบุตรเป็นอย่างมาก คือ บิดาที่มีอาชีพเป็นเกษตรกรจะมีความมุ่งหวังให้บุตรได้รับการศึกษาในระดับต่ำ คือต้องการให้บุตรได้รับการศึกษาจบเพียงชั้น ป.1-7 ส่วนบิดาที่อยู่ในกลุ่มอาชีพรับราชการและกลุ่มอาชีพค้าขาย จะมีความมุ่งหวังให้บุตรได้รับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป สำหรับด้านการศึกษาของบิดามารดา ก็พบว่ามีความสัมพันธ์กับระดับความมุ่งหวังเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรเป็นอย่างมาก คือ บิดาที่จบชั้น ป.7 ขึ้นไป ส่วนใหญ่มีความมุ่งหวังให้บุตรได้รับการศึกษาสูงขึ้นในระดับมัธยมศึกษา ส่วนบิดามารดาที่ได้รับการศึกษาต่ำกว่า ป.7 และที่ไม่เคยได้รับการศึกษาเลย ส่วนใหญ่มีความมุ่งหวังให้บุตรได้รับการศึกษาเพียงระดับชั้นประถมศึกษา

ช่อทิพย์ ราศรีเกรียงไกร (2523:83-89) ได้ศึกษาเรื่อง ความมุ่งหวังของบิดาที่มีต่อการศึกษาและอาชีพของบุตร เป็นการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างนักเรียนมัธยมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา และโรงเรียนสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยทางด้านสังคม มีอิทธิพลต่อความมุ่งหวังของบิดาที่มีต่อการศึกษาของบุตร กล่าวคือ บิดาที่มีรายได้ต่อเดือนสูงส่วนใหญ่จะมีแนวโน้มของความมุ่งหวังให้บุตรจบการศึกษาสูงคือตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป ส่วนกลุ่มบิดาที่มีรายได้ต่อเดือนต่ำจะมีแนวโน้มของความมุ่งหวังให้บุตรจบ

การศึกษาระดับอาชีวศึกษาหรือระดับต่ำกว่า ในตนเองเดียวกันบิดาที่มีอาชีพพวกวิชาชีพ และอาชีพเกี่ยวข้องกับวิชาชีพ ส่วนใหญ่มีแนวโน้มของความมุ่งหวังให้บุตรจบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าขึ้นไป ซึ่งมากกว่าความมุ่งหวังของบิดาที่มีอาชีพค้าขาย กรรมกร และรับจ้าง ส่วนทางด้านการศึกษาของบิดาก็มีอิทธิพลต่อความมุ่งหวังเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร กล่าวคือ บิดาที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าขึ้นไป ส่วนใหญ่มีแนวโน้มของความมุ่งหวังให้บุตรจบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่ามากกว่ากลุ่มที่มีบิดามีการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

2.2 โอกาสทางการศึกษากับระดับการศึกษาของบิดามารดา

ศิริ วรศิริ (2513:14) ได้ศึกษาเรื่อง การสำรวจภาวะการศึกษาของประชากรในแหล่งชุมชนหนาแน่นบริเวณบ่อนไก่ ตำบลลุมพินี จังหวัดพระนคร พบว่า ในแหล่งชุมชนหนาแน่น ถ้าบิดามีการศึกษาสูง บุตรหลานจะมีการศึกษาสูงด้วย ถ้าบิดามีการศึกษต่ำ บุตรหลานก็จะมีการศึกษต่ำด้วย

ขวัญใจ เลอจันทร์ (2514:52) ได้ศึกษาเรื่อง การเลื่อนฐานะทางสังคมของประชากรไทยในชนบท พบว่า การศึกษาของบุตรมีความสัมพันธ์กับการศึกษาของบิดา กล่าวคือ ถ้าบิดามีการศึกษาสูง มีแนวโน้มจะส่งบุตรให้ได้รับการศึกษาสูงด้วย

2.3 โอกาสทางการศึกษากับรายได้ของบิดามารดา

ชูเพ็ญศรี วงศ์พุทรา (2514:75-79) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่ทำให้เด็กวัยรุ่นในชนบท เลือกทำงานหรือศึกษาต่อ หลังจากจบการศึกษาภาคบังคับ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่สำคัญมีดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ พบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว และอาชีพของบิดามีความสำคัญอย่างสูงต่อโอกาสที่บุตรจะได้ศึกษาต่อ คือ บุตรในกลุ่มครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ และกลุ่มที่บิดามีอาชีพเป็นเกษตรกรรวมจะมีบุตรที่ศึกษาต่อมีจำนวนร้อยละน้อยกว่ากลุ่มอื่น

2. ปัจจัยทางด้านสังคม พบว่า ระดับการศึกษาของบิดามารดา มีอิทธิพลต่อการศึกษาของเด็กมาก กล่าวคือ บิดามารดาที่มีการศึกษาสูงจะมีจำนวน

ร้อยละของบุตรที่ศึกษาต่อสูง และการที่ครอบครัวอยู่ใกล้ชุมชนจะมีโอกาสได้ศึกษาต่อสูงกว่าผู้ที่อยู่ไกลจากชุมชน

3. ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา และปัจจัยอื่นๆ พบว่า ครอบครัวที่บิดาเป็นผู้ตัดสินใจเด็ดขาดในการพิจารณาการศึกษาของบุตร จะมีจำนวนร้อยละของบุตรที่จะศึกษาต่อสูงกว่าครอบครัวที่มีบิดาและมารดาเป็นผู้พิจารณาร่วมกัน และสูงกว่าครอบครัวที่มีมารดาเป็นผู้พิจารณาตัดสินใจเพียงคนเดียว นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่น การอ่านหนังสือพิมพ์ การฟังวิทยุ ก็มีอิทธิพลต่อการศึกษาของเด็กวัยรุ่นด้วยเช่นเดียวกัน

อุดม ภูประดิษฐ์ (2521:160) ได้ศึกษาเกี่ยวกับโอกาสการเข้าศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำแนกตามประเภทโรงเรียน สถานภาพส่วนตัว และผลการเรียนของนักเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า นักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้แตกต่างกัน ได้เข้าเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนประเภทต่างๆไม่เท่ากัน

ประเสริฐ แก้วเพชร (2528:174-179) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาตัวแปรที่สัมพันธ์กับการศึกษาต่อของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า ในด้านตัวนักเรียนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการศึกษาต่อน้อยที่สุด คือ ตัวแปรการพูดภาษามลายู ตัวแปรผลการเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และตัวแปรอายุมาก ในด้านที่เกี่ยวกับผู้ปกครองของนักเรียน ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการเรียนต่อของนักเรียนมากที่สุด คือ ตัวแปรรายได้ ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการศึกษาของนักเรียนน้อยที่สุด คือ ตัวแปรเจตคติที่มีต่อสภาพสังคมปัจจุบัน และตัวแปรการมีที่อยู่ไม่เป็นหลักแหล่ง ส่วนในด้านที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการศึกษาต่อของนักเรียนมากที่สุด คือ ตัวแปรนักเรียนนักศึกษาที่ว่างงานหลังจากจบการศึกษา และตัวแปรค่านิยมของชุมชนที่มีต่อการศึกษาของนักเรียนน้อยที่สุด คือ ตัวแปรการคมนาคมระหว่างบ้านกับโรงเรียน ตัวแปรกลุ่มเพื่อน และตัวแปรการแนะแนวการศึกษา

2.4 โอกาสทางการศึกษากับอาชีพของบิดามารดา

จากรายงานการวิจัยของกรมสามัญศึกษา (2509:11-12) เกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้เด็กนักเรียนประจำของจังหวัดกาญจนบุรีไม่ได้เข้าสอบไล่ ทำให้เด็กไม่มีโอกาสได้เรียนต่อ พบว่า อาชีพของผู้ปกครองมีส่วนเกี่ยวข้องเป็นอย่างมาก เพราะในชนบทส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา และรับจ้างทำงานเปิดเตล็ด ซึ่งการประกอบอาชีพเช่นนี้มีผลกระทบกระเทือนต่อการศึกษาของบุตรและไม่ได้สอบไล่เป็นผลให้ขาดโอกาสเรียนต่อ และผลการวิจัยนี้ยังปรากฏว่า บิดาที่มีอาชีพเป็นเกษตรกรส่วนใหญ่มีความต้องการให้บุตรได้รับการศึกษาระดับต่ำ คือ ต้องการให้บุตรได้รับการศึกษาจบเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-7 ถึงร้อยละ 67.9 ลำดับรองลงมา ได้แก่ บิดาที่ประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น อาชีพรับจ้าง มีร้อยละ 45.7 ส่วนบิดาที่อยู่ในกลุ่มอาชีพรับราชการ และกลุ่มอาชีพค้าขายนั้น ส่วนใหญ่มุ่งให้บุตรหลานได้รับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป

จะเห็นได้ว่ากลุ่มอาชีพของบิดามารดามีความสำคัญต่อโอกาสเข้าศึกษาต่อของบุตรเป็นอย่างมาก กล่าวคือ บิดาที่ประกอบอาชีพรับราชการมีความมุ่งหวังให้บุตรได้รับการศึกษาสูง จนทำให้เห็นถึงความแตกต่างไปจากอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพกรรมกรเป็นอย่างมาก ซึ่งบิดาในกลุ่มอาชีพหลังนี้ต่างก็มีความมุ่งหวังเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรต่ำ

2.5 โอกาสทางการศึกษากับภูมิลำเนา

จากการศึกษาของยูเนสโก (UNESCO, 1961:5) พบว่า สาเหตุหนึ่งที่ทำให้กลุ่มประชากรในทวีปเอเชีย 15 ประเทศ ซึ่งมีประมาณ 130 ล้านคนขาดโอกาสในการศึกษาต่อ เพราะอ่านหนังสือไม่ออกถึงครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งหมด สาเหตุของการขาดโอกาสทางการศึกษาดังกล่าวมาจากความยากจน ชนชั้นทางสังคม และการตั้งถิ่นฐานภูมิลำเนา คือ ผู้ที่อยู่ในสังคมต่างกันจะมีโอกาสประสบความสำเร็จในการศึกษาต่างกัน

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า โอกาสในการเข้าศึกษาต่อของนักเรียนแต่ละระดับยังไม่มีความเท่าเทียมกัน โดยมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงกัน อัน

เนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ปกครอง อาชีพของผู้ปกครองและ
ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ตลอดจนถิ่นที่อยู่ของนักเรียน เป็นต้น

3. โครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ปัจจุบันประเทศไทยมีเด็กที่มีอายุระหว่าง 13-15 ปีประมาณ 3,675,000 คน หรือประมาณร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ เด็กในกลุ่มอายุดังกล่าวถือเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญและมีค่าของประเทศ เพราะเป็นวัยที่เต็มไปด้วยพลังทั้งร่างกายและความคิด สามารถเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต ควรได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพ มีความรู้ ความสามารถ และมีวิจรรณญาณในการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

เด็กในกลุ่มอายุดังกล่าวควรได้รับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาทุกคน การศึกษาระดับมัธยมศึกษานี้ ได้มีประเทศที่มีเศรษฐกิจดีหรือประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประเทศได้จัดเป็นการศึกษาภาคบังคับ เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย เป็นต้น สำหรับประเทศไทยยังไม่ได้จัดเป็นการศึกษาภาคบังคับ ประชากรในกลุ่มอายุดังกล่าวนี้ได้มีโอกาสเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา ในปีการศึกษา 2526-2528 ทั้งประเทศเพียงร้อยละ 30 สถิติเปรียบเทียบเป็นร้อยละของจำนวนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาทั้งสิ้นต่อประชากรในกลุ่มอายุย้อนหลัง 3 ปี คือ ปีการศึกษา 2523, 2525 และ 2526 ของประเทศในแถบเอเชียบางประเทศ (UNESCO อ้างจากกองแผนงาน กรมสามัญศึกษา 2530:1) ปรากฏว่าประเทศไทยยังจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในปริมาณน้อยมาก ดังนี้

ตารางที่ 2 จำนวนร้อยละของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจำแนกตามประเทศและมีการศึกษา

ประเทศ	ปีการศึกษา 2523	ปีการศึกษา 2525	ปีการศึกษา 2526
1. ญี่ปุ่น	93	95	94
2. เกาหลี	76	82	86
3. สิงคโปร์	58	65	69
4. มาเลเซีย	49	50	49
5. ไทย	29	29	30

ผลการรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ทั่วประเทศในรอบปีการศึกษา 2529 กระทรวงศึกษาธิการรับนักเรียนเข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในระบบโรงเรียนได้เพียง 417,408 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 40 ของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทั่วประเทศ จะเห็นได้ว่ามีนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นจำนวนมากถึงร้อยละ 60 ไม่ได้เรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และเมื่อพิจารณา ร้อยละของนักเรียนที่เข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นรายจังหวัด จะมีความแตกต่างกันมาก มีหลายจังหวัดที่มีนักเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วเข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สูงเกินกว่าร้อยละ 70 เช่น จังหวัดนนทบุรี ร้อยละ 95 จังหวัดภูเก็ต ร้อยละ 86 จังหวัดสมุทรปราการ ร้อยละ 84 เป็นต้น และมีอีกหลายจังหวัดที่มีนักเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วเข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ต่ำมาก คือ ไม่ถึงร้อยละ 25 เช่น จังหวัดสุรินทร์ เพียงร้อยละ 21 จังหวัดศีร์ษะเกษ ร้อยละ 20 เป็นต้น

กรมสามัญศึกษา ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของรัฐเป็นส่วนใหญ่ ถึงร้อยละ 88 ได้พยายามรณรงค์เพื่อเพิ่มอัตราการเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ให้สูงขึ้น โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่ยังมีอัตราการเรียนต่อต่ำ โดยกรมได้จัดโครงการพิเศษขึ้นดำเนินงานเพิ่มเติมในงานดำเนินการมัธยมศึกษา ใน

ช่วงแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) อีกจำนวน 4 โครงการ คือ

1. โครงการจัดที่พักให้แก่นักเรียนในชนบทห่างไกลขึ้นในโรงเรียนมัธยมศึกษาปีละประมาณ 30 โรง
2. โครงการจัดหน่วยเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้แก่นักเรียนในชนบทห่างไกล ปีละประมาณ 30 แห่ง
3. โครงการปรับปรุงโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก จำนวน 240 โรง ซึ่งได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปีการศึกษา 2527
4. โครงการประชาสัมพันธ์และรณรงค์ให้นักเรียนเรียนต่อมัธยมศึกษามากขึ้น

การดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการที่มีอยู่แล้ว และโครงการใหม่ที่กรมสามัญศึกษาจัดเพิ่มเติมขึ้นอีก 4 โครงการนั้น จะช่วยให้นักเรียนเข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มากขึ้นก็ตาม แต่อัตราการเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยส่วนรวมยังไม่สูงขึ้นตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผน กล่าวคือ อัตราการเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในปีการศึกษา 2529 ยังคงเป็นเพียงร้อยละ 40 เท่านั้น

จากการสำรวจและศึกษาวิจัยเพื่อค้นหาสาเหตุ หรือเหตุผลของการเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาต่ำของกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เมื่อปีการศึกษา 2528 ผลออกมาจะมีคล้ายคลึงกันซึ่งมีสาเหตุสำคัญสรุปได้ 5 ประการ คือ

1. ความยากจนของผู้ปกครอง ผู้ปกครองไม่สามารถส่งลูกหลานเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาได้ เพราะไม่มีเงินเสียค่าบำรุงการศึกษา ค่าหนังสือเรียน และค่ากิจกรรมต่างๆที่จำเป็นต้องจ่ายในขณะที่กำลังเรียนในระดับมัธยมศึกษา

2. โรงเรียนมัธยมศึกษาอยู่ห่างไกลจากบ้าน เด็กต้องเดินทางไกลแม้จะมีโรงเรียนมัธยมศึกษาระดับตำบลแล้วก็ตาม ยังไม่เพียงพอ ในบางท้องที่โรงเรียนยังอยู่ห่างจากบ้านมาก ผู้ปกครองยังเป็นห่วงและไม่ประสงค์ที่จะให้บุตรหลานของตน โดยเฉพาะเด็กนักเรียนหญิงต้องห้อยโหนเบียดเสียดขึ้นรถประจำทาง ซึ่งมีสภาพไม่สู้จะปลอดภัยนัก

3. ผู้ปกครองมีความต้องการที่จะให้บุตรหลานอยู่ช่วยทำงานบ้านและงานอาชีพ เพราะเห็นว่าเป็นเด็กโตเพียงพอแก่การจ้างงานได้แล้ว

4. ผู้ปกครองบางกลุ่มมีความคิดเห็นและค่านิยมว่า ถ้าลงทุนให้ศึกษาในระดับมัธยมศึกษาแล้วเด็กจะต้องสามารถเข้ารับราชการ หรือรับจ้างในหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนได้ สภาพปัจจุบันการเข้าสู่ตลาดแรงงานในภาครัฐและเอกชนมีข้อจำกัดอยู่มาก ซึ่งสวนทางกับความมุ่งหวังของผู้ปกครอง ผู้ปกครองอีกจำนวนไม่น้อยที่มีความคิดเห็นว่าการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาไม่ได้มีส่วนช่วยพัฒนาสภาพเศรษฐกิจของครอบครัว จากพฤติกรรมที่ได้พบได้เห็นของเด็กบางกลุ่ม บางคนจึงมักมีคำกล่าวเสมอว่า เด็กที่ไม่ได้เรียนต่อสามารถชี้ให้ทำงานได้ ทำนาได้ ทำสวนได้ เมื่อส่งให้เรียนต่อจบชั้นมัธยมศึกษาแล้วมักไม่สนใจทำงานเหล่านั้น ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับนักเรียนบางกลุ่ม เช่นนี้จึงช่วยเสริมเหตุผลของผู้ปกครองที่ไม่ประสงค์จะส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษา

5. มีปรากฏการณ์อีกเรื่องหนึ่งที่เกิดขึ้น และผู้ปกครองเข้าใจว่าเป็นผลมาจากการเรียนต่อมัธยมศึกษา คือ เป็นเหตุสำคัญให้เยาวชนทั้งถิ่นฐาน เรือกสวนไร่นา อพยพเข้ามาในเมืองใหญ่ เพื่อเลือกหางานอื่นที่เห็นว่าตรงกับความรู้ความสามารถที่ได้เล่าเรียนมา เมื่อหางานทำไม่ได้ก็กลายเป็นคนว่างงาน เป็นปัญหาที่น่าห่วงใยของผู้ปกครองและรัฐบาลต่อไป

ด้วยเหตุนี้กรมสามัญศึกษาจึงได้จัดโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตชนบทยากจน 38 จังหวัด จำนวน 235 โรงเรียน โดยดำเนินการตามโครงการตั้งแต่ปีการศึกษา 2530 เป็นต้นไป คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาหารือและลงมติเห็นชอบตามที่กระทรวงศึกษาธิการเสนอ เมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2530 โดยตัดโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นระดับอำเภอและโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นที่ไม่ได้ตั้งอยู่ในพื้นที่เป้าหมายชนบทยากจนออกจำนวน 10 โรงเรียน เหลือโรงเรียนในโครงการที่รัฐบาลอนุมัติงบประมาณช่วยเหลือจำนวน 225 โรงเรียน ทุกรายก็ติ กรมสามัญศึกษาได้จัดงบประมาณส่วนอื่นช่วยเหลือโรงเรียนในโครงการจนครบจำนวน 235 โรงเรียน นอกจากนี้ยังได้ช่วยเหลือโรงเรียนในลักษณะอื่นได้ เข้าอยู่ในโครงการเพิ่มขึ้น คือ โรงเรียนใหม่ จำนวน 12 โรงเรียน โรงเรียนสาขา จำนวน 8 โรงเรียน และหน่วยการเรียน จำนวน 19 หน่วย รวมทั้งสิ้น 274 โรงเรียน/หน่วย ต่อมา

หน่วยการเรียนขอลอกจากโครงการจำนวน 8 หน่วย จึงเป็นจำนวนโรงเรียนในโครงการที่กรมสามัญศึกษาจัดจริงในปีการศึกษา 2530 จำนวน 266 โรงเรียน/หน่วย

จากรายงานผลการรับนักเรียนของโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และโรงเรียนข้างเคียง ในปีการศึกษา 2530 ปรากฏผลการวิเคราะห์ดังนี้

1. แนวโน้มการรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของโรงเรียนในโครงการฯ จำนวน 235 โรงเรียน ปีการศึกษา 2530 รับได้ 28,290 คน คิดเป็นร้อยละ 97 ของแผนฯ และรับได้เพิ่มจากปีการศึกษา 2529 จำนวน 7,208 คน หรือร้อยละ 34 จึงสามารถสรุปได้ว่า โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในเขต 38 จังหวัด มีผลทำให้การรับนักเรียนของโรงเรียนในโครงการเพิ่มขึ้น

2. แนวโน้มการรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของโรงเรียนข้างเคียง จำนวน 245 โรงเรียน ในปีการศึกษา 2530 รับได้ 54,338 คน ลดลงจากปี 2529 จำนวน 1,994 คน หรือร้อยละ 4 ส่วนในปีการศึกษา 2529 รับได้ลดลงจากปีการศึกษา 2528 ร้อยละ 10 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ในปี 2530 โรงเรียนข้างเคียงรับนักเรียนได้ลดลงในอัตราที่เพิ่มขึ้น

3. ผลกระทบการรับนักเรียนของโรงเรียนในโครงการที่มีผลต่อการรับนักเรียนของโรงเรียนข้างเคียง จากเกณฑ์ที่กำหนดและผลการวิเคราะห์แนวโน้มการรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของโรงเรียนในโครงการฯ และโรงเรียนข้างเคียง สามารถวิเคราะห์สรุปได้ว่า การรับนักเรียนของโรงเรียนในโครงการฯ ไม่มีผลกระทบต่อการรับนักเรียนของโรงเรียนข้างเคียง

เมื่อการดำเนินงานตามโครงการในปีแรกได้รับผลด้านปริมาณเพิ่มขึ้น กรมสามัญศึกษาจึงได้จัดทำโครงการต่อเนื่องไปจนหมดในช่วงแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) เสนอเป็นโครงการสนองแนวทางการขยายการศึกษาโดยวิธีไม่บังคับ คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาหารือและลงมติเห็นชอบตามเสนอ

โครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีเนื้อหาสาระที่สำคัญดังนี้ (กรมสามัญศึกษา 2530:3-9)

โครงการนี้มุ่งสนองนโยบายของรัฐและกระทรวงศึกษาธิการ

1. ขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเฉพาะในเขตชนบทตามนโยบายและแผนของกระทรวงศึกษาธิการ

2. เตรียมการขยายโอกาสทางการศึกษาภาคบังคับเป็น 9 ปี ในแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 7 และ 8 ต่อไป

3. ลดปัญหาการว่างงาน ความยากจนและการมีหนี้สินของคนในชนบท

4. แก้ปัญหาการอพยพย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้ามาในเมือง

5. ยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท

วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ

1. ให้เด็กจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตชนบทเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีจำนวนสูงขึ้นเป็นร้อยละ 50 ในปี 2534

2. ลดค่าใช้จ่ายของพ่อแม่ผู้ปกครองในการส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อโดยไม่ต้องชำระเงินบำรุงการศึกษา ค่าหนังสือ และลดค่าใช้จ่ายในด้านกิจกรรมต่างๆ

3. ให้นักเรียนสามารถเดินทางไปเรียนที่โรงเรียนใกล้บ้านในระยะทางไม่เกิน 10 กิโลเมตร หรือมีความสะดวกในการเดินทาง

4. เปิดโอกาสให้นักเรียนช่วยเหลืองานบ้านและการประกอบอาชีพของผู้ปกครองในช่วงเวลาครึ่งวันหรือในเวลาว่างวัดในการทำงานอาชีพของผู้ปกครอง

5. ให้นักเรียนมีงานทำ สามารถประกอบอาชีพตามสภาพทรัพยากรของท้องถิ่น โดยเฉพาะงานอาชีพตามแนวทางอาชีพของพ่อแม่ผู้ปกครอง

หลักการที่จะทำให้การศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีปริมาณสูงขึ้น

1. ต้องได้รับความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างบุคลากรหลักของกระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

2. ต้องได้รับการประสานงานและความร่วมมือกันระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียน

3. กำหนดให้โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นระดับตำบลในเขตชนบท มีการบริหารหลักสูตรเป็น 2 โปรแกรม คือ โปรแกรมในรูปแบบกึ่งระบบโรงเรียนเพิ่มขึ้นอีกรูปแบบหนึ่ง โดยจัดสอนวิชาสามัญเต็มตามหลักสูตรเพียงครึ่งวัน ส่วนอีกครึ่งวันให้

เรียนวิชาอาชีพหรือไปฝึกหรือช่วยการประกอบอาชีพของบิดามารดาหรืออาจจัดเวลาเรียนตามความเหมาะสมกับฤดูกาลในการประกอบอาชีพของบิดามารดาผู้ปกครอง

4. ลักษณะวิชาชีพ เน้นหนักในลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

4.1 อาชีพตามแนวทางอาชีพของผู้ปกครอง

4.2 อาชีพต่างๆที่มีทรัพยากรและวิทยาการในท้องถิ่นเกือบหมด

4.3 อาชีพต่างๆตามความต้องการและความเป็นไปได้ในชุมชน

4.4 อาชีพต่างๆที่ดำเนินการในฐานะเป็นเครือข่ายของหน่วยผลิตใหญ่

5. ส่งเสริมให้เข้าวิทยาการท้องถิ่นช่วยครูในการสอนวิชาอาชีพทั้งใน

โรงเรียนและการฝึกอาชีพในสถานประกอบการของวิทยากรนั้น

6. ช่วยเหลือผู้ปกครองนักเรียนลดค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนของเด็ก ไม่
ต้องชำระเงินบำรุงการศึกษา ค่าหนังสือเรียน และลดค่าใช้จ่ายในด้านกิจกรรม
ต่างๆ

7. การบริหารงาน ใช้โครงสร้างการบริหารงานที่มีอยู่แล้วในปัจจุบัน คือ

7.1 อนุกรรมการการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมจังหวัด

7.2 คณะกรรมการพัฒนาจังหวัด (กพจ.)

7.3 คณะกรรมการสามัญจังหวัด

ทั้งนี้จะต้องประสานงานและร่วมมือกับคณะกรรมการ องค์การและหน่วยงาน
อื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนอีกด้วย

8. โครงการนี้ต้องได้รับการอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีให้เป็นโครงการเพิ่มเติม
ขึ้นในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 6 ของกรมสามัญศึกษา และกรมสามัญศึกษาจะ
ต้องตั้งงบประมาณเพิ่มเติมดำเนินการตามโครงการนี้โดยเฉพาะ

9. กลุ่มเป้าหมายในโครงการ คือ โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขต
ชนบทยากจน ระดับตำบล จำนวน 235 โรงเรียน และโรงเรียนที่คาดว่าจะจัดตั้งขึ้นใหม่
ในช่วงของแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 6 โดยแบ่งเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ปีงบประมาณ 2530 จะครอบคลุมเป้าหมายนักเรียนชั้นมัธยม
ศึกษาปีที่ 1 ของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับตำบลใน
เขตพื้นที่เป้าหมายชนบทยากจน 38 จังหวัด

ระยะที่ 2 ปีงบประมาณ 2531 จะครอบคลุมเป้าหมายนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 2 ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นเป้าหมายเดิม

ระยะที่ 3 ปีงบประมาณ 2532 จะครอบคลุมเป้าหมายนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1, 2 และ 3 ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นเป้าหมายเดิม

ระยะที่ 4 ปีงบประมาณ 2533-2534 เป็นช่วงเวลาของการติดตามประเมินผลโครงการและรายงาน

10. เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ในโครงการ จะต้องรณรงค์ด้วยมาตรการต่างๆ เพื่อเสริมการขยายโอกาสทางการศึกษาของนักเรียน เป็นต้นว่า

10.1 ร่วมมือกับโรงเรียนประถมศึกษาจัดชั้นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โดยใช้อาคาร สถานที่ บุคลากรของโรงเรียนประถมศึกษา

10.2 จัดที่พักในโรงเรียนให้แก่นักเรียนในชนบทห่างไกล

10.3 ส่งเสริมโครงการโรงเรียนพี่โรงเรียนน้องให้มีส่วนช่วยการดำเนินงานของโครงการนี้

วิธีดำเนินการตามโครงการ

1. กรมสามัญศึกษาเขียนโครงการนำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่ออนุมัติ พร้อมทั้งจัดทำแนวทางบริหารโครงการ คู่มือการบริหารหลักสูตรและ เอกสารทางวิชาการต่างๆตามโครงการ

2. จัดประชุมชี้แจงบุคลากรหลักที่เกี่ยวข้องเพื่อขอความร่วมมือในการดำเนินงาน

3. จัดให้มีการสำรวจข้อมูลเพื่อจัดทำแผนและดำเนินการตามมาตรการต่างๆในการขยายโอกาสทางการศึกษา เช่น การจัดตั้งโรงเรียนใหม่ การขยายชั้นเรียนมัธยมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา การจัดที่พักในโรงเรียน โครงการโรงเรียนพี่โรงเรียนน้อง

4. จัดให้มีการสำรวจทรัพยากรและวิทยากรท้องถิ่นและดำเนินการพัฒนาหลักสูตรวิชาอาชีพท้องถิ่น

5. เเร่งรัดสนับสนุนและส่งเสริมให้คณะกรรมการการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมจังหวัด คณะกรรมการพัฒนาจังหวัด คณะกรรมการสามัญศึกษา จังหวัด เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินงานพร้อมทั้งสนับสนุนส่งเสริมห้องค์กรและหน่วยงานต่างๆในและนอกระบบการศึกษาธิการ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้ร่วมมือกัน ช่วยเหลือสนับสนุนงานตามโครงการ

6. กรมสามัญศึกษาจัดทำบทเรียนสำเร็จรูป สื่อการเรียนการสอน อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ทั้งวิชาสามัญและวิชาอาชีพให้แก่โรงเรียนในกลุ่มเป้าหมายพร้อม ทั้งจัดหางบประมาณในการดำเนินงาน

7. โรงเรียนในกลุ่มเป้าหมายประชาสัมพันธ์และประสานงานเพื่อการรับ นักเรียนเข้าเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พร้อมทั้งกำหนดแผนและโครงการในชั้น ปฏิบัติการโดยเฉพาะในเรื่องการสอนวิชาอาชีพท้องถิ่น

8. จัดให้มีการสัมมนา ผักอบรมผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ และศึกษานิเทศก์ เพื่อให้ความร่วมมือกันดำเนินงานตามโครงการ

9. จัดให้มีการรายงานผลการดำเนินงานพร้อมทั้งปัญหาและอุปสรรคเป็น ระยะเวลา

10. จัดให้มีการประเมินผลด้านการบริหารของโรงเรียนและท้องถิ่นใน ช่วงก่อนการดำเนินงานตามโครงการ และจัดให้มีการประเมินผลระหว่างและหลัง จากการดำเนินงานตามโครงการเป็นระยะๆ ทั้งในด้านปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลที่ได้รับ

11. จัดให้มีการกระบวนการทางด้านติดตามผล นิเทศ ส่งเสริม ยกย่อง เชิด ชูผลงานดีเด่น เพื่อเป็นกำลังใจและแบบอย่างที่ดีในการดำเนินงาน

12. จัดให้มีการประชุมสัมมนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ภายหลังจากการดำเนินงานตามโครงการเป็นระยะๆ เพื่อเป็นการแก้ปัญหา การพัฒนา งานและการร่วมมือกันในการดำเนินงานตามโครงการ

13. จัดให้มีการประเมินผลกระทบจากการดำเนินงานตามโครงการในเรื่อง การอาชีพ เศรษฐกิจ การใช้แรงงานเยาวชน คุณธรรม จริยธรรม การ สาธารณสุข รวมทั้งเจตคติต่อการศึกษาของประชาชน

14. จัดทำสรุปผลการดำเนินงานเพื่อเสนอแนะกระทรวงศึกษาธิการและ
รัฐบาลในการขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 9 ปีใน พ.ศ. 2534

มาตรการสำคัญที่จะต้องดำเนินการตามโครงการ

1. มาตรการพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานโครงการ
 - 1.1 การจัดทำแผนงาน แผนปฏิบัติงาน และการจัดองค์กรบริหาร
การกำหนดผู้รับผิดชอบงาน
 - 1.2 การจัดให้มีโรงเรียนแม่แบบ การส่งเสริมยกย่องชูเกียรติผล
งานดีเด่นและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันของโรงเรียนในโครงการ
2. มาตรการลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครอง
 - 2.1 การยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา
 - 2.2 การจัดหาหนังสือให้ยืมเรียน
 - 2.3 การจัดหาที่พักในโรงเรียน
 - 2.4 การจัดหน่วยเรียน
 - 2.5 การลดค่าใช้จ่ายในด้านการแต่งกายและด้านกิจกรรมต่างๆ
3. มาตรการส่งเสริมให้นักเรียนช่วยตนเองและครอบครัว
 - 3.1 การจัดกิจกรรมการศึกษาส่งเสริมให้นักเรียนช่วยตนเองใน
ด้านอาหารและน้ำ
 - 3.2 การจัดกิจกรรมการศึกษาส่งเสริมให้นักเรียนช่วยตนเองใน
ด้านเครื่องนุ่งน่มและเครื่องมือ เครื่องใช้
 - 3.3 การจัดกิจกรรมการศึกษาส่งเสริมให้นักเรียนช่วยตนเองใน
ด้านการพัฒนาบ้าน
 - 3.4 การจัดกิจกรรมการศึกษาส่งเสริมให้นักเรียนช่วยตนเองใน
ด้านการป้องกันโรคภัยและการใช้สมุนไพร
 - 3.5 การสอนวิชาอาชีพท้องถิ่น
 - 3.6 การจัดการศึกษาแบบกึ่งระบบโรงเรียน
 - 3.7 การสร้างความสัมพันธ์กับกระบวนการศึกษานอกโรงเรียน
 - 3.8 การร่วมมือกับบุคลากรภายนอกและหน่วยงานภายนอก

4. มาตรการส่งเสริมคุณภาพการเรียนการสอน
 - 4.1 การผลิตสื่อบทเรียนสำเร็จรูป
 - 4.2 การส่งเสริมและพัฒนาโครงการโรงเรียนพี่โรงเรียนน้อง
5. มาตรการส่งเสริมการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน
 - 5.1 การส่งเสริมการปลูกต้นไม้
 - 5.2 การส่งเสริมโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพ

ชีวิตในชนบท

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ด้านเจตคติต่อการศึกษา จะยังผลให้นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในพื้นที่เป้าหมายเข้าศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มากขึ้น และผู้ปกครองเกิดความศรัทธาต่อการส่งบุตรหลานของตนเข้าศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น แล้วนักเรียนจะสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านปัจจัย 4 และรู้จักช่วยงานบ้าน ช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพ สามารถร่วมมือกับผู้ปกครองในการพัฒนาอาชีพของผู้ปกครอง
2. ด้านเศรษฐกิจ จะยังผลให้นักเรียนรู้จักทำงานประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเองได้ตามอัธยาศัยของตน ไม่ว่างงาน มีความเป็นอยู่ดี รู้จักนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้อย่างถูกวิธี และนำเทคโนโลยีมาช่วยพัฒนางานให้ดีขึ้น เป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้เพียงพอต่อการดำรงชีพ ทำให้เศรษฐกิจของท้องถิ่นเจริญขึ้น
3. ด้านสังคม จะยังผลให้นักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วมีงานทำ มีรายได้ตามอัธยาศัย มีเจตคติที่ดีต่อตนเองและสังคมที่ตนอาศัยอยู่ สามารถลดปัญหาอาชญากรรม และลดการย้ายถิ่นฐานของประชากรจากเขตชนบทสู่เมืองได้
4. ด้านความมั่นคงของชาติ จะยังผลให้นักเรียนหรือเยาวชนตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา มีความรู้ มีงานทำ มีความเป็นอยู่ดีขึ้น ทำให้คุณภาพชีวิตสูงขึ้น ย่อมจะเป็นพื้นฐานปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศทุกด้านอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศต่อไป
5. ด้านการใช้ทรัพยากร การดำเนินการภายใต้โครงการนี้จะส่งเสริมการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานของภาครัฐกับเอกชน ในการส่งเสริมการใช้

ทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอาชีพและการพัฒนาชุมชนชนบทให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น